

RECENZJE

Stefan Kałuski – *Blizny historii. Geografia granic politycznych współczesnego świata*

Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2017, 302 ss.

Nakładem Wydawnictwa Akademickiego Dialog ukazała się na rynku oczekiwana przeze mnie książka, autorstwa emerytowanego profesora Uniwersytetu Warszawskiego, znakomitego geografa politycznego, Stefana Kałuskiego, zatytułowana *Blizny historii. Geografia granic politycznych współczesnego świata*. Praca ta była oczekiwana z dwóch powodów, po pierwsze dlatego, że wypełnia lukę w polskiej literaturze przedmiotu, gdyż brak było pozycji traktującej o tak ważnym przedmiocie badań geograficzno-politycznych, jakim są granice polityczne. Drugi powód był osobisty, gdyż pisząc książkę *Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne* (2006), miałem pełną świadomość konieczności omówienia w niej kwestii granic jednostek geopolitycznych. Nie uczyniłem tego wówczas, wiedząc, że w ośrodku warszawskim powstaje praca poświęcona wyłącznie problemowi granic politycznych. Obszerność problemów badawczych sprawiła, że prace nad tematem trwały jeszcze ponad dekadę. Zatem w takich okolicznościach czuję się niejako zobligowany do odniesienia się do książki Stefana Kałuskiego.

Blizny historii są pierwszym w polskiej literaturze studium granic politycznych w skali całego świata, przeprowadzonym na gruncie geografii politycznej, dziełem z jednej strony generalizującym (ukazywały się bowiem sporadycznie opracowania poświęcone poszczególnym granicom Polski), a z drugiej analitycznym, wchodzącym niekiedy w drobne szczegóły i niuanse, dodające pracy dodatkowego „smaczku”.

Praca powstała na podstawie wieloletnich badań prowadzonych przez Stefana Kałuskiego na wszystkich kontynentach, gdzie istnieją granice polityczne, i zawiera ogromny wkład wiedzy empirycznej, wynikający z analizy zjawisk *in situ*, a nie tylko wynikającego z kwerendy literatury. O osobistym zetknięciu się Autora z wieloma opisywanemu granicami świadczy bogata szata ilustracyjna, przede wszystkim liczne i cenne poznawczo autorskie zdjęcia.

Na *Geografię granic politycznych współczesnego świata* składa się wstęp, siedem rozdziałów i zakończenie. Całość uzupełnia niezwykle obszerny spis

literatury zajmujący aż 35 stron druku i stanowiący, sam w sobie, szczegółową bibliografię światowego piśmiennictwa na temat granic politycznych. Do każdego rozdziału Autor wybrał w charakterze sentencji odpowiednio dobrane tematycznie cytaty z wystąpień światowych mężów stanu, z literatury pięknej lub poezji. Książkę zamykają kilkustronicowe streszczenia w językach angielskim i hiszpańskim.

We *Wstępie* Stefan Kałuski wychodzi od faktu symbolicznego likwidowania granicy, jakim było obalenie muru berlińskiego, nawiązując do naturalnej potrzeby tworzenia i obalania granic. Wskazuje też na konfliktogenność granic, liczne toczone o nie wojny, odwołując się do słów Jana Pawła II o „niewidzialnym murze”, którym ludzie się od siebie oddzielają. Następnie Autor odnosi się do przyczyn, dla których badanie „geograficznych aspektów przebiegu i funkcjonowania granic politycznych” jest potrzebne. Tłumaczy, czemu omówienie licznych funkcji granic sprowadza się tylko do analizy jednej z nich – funkcji barier przestrzennych. Wyjaśnia też podjętą w książce próbę doprecyzowania terminów odnoszących się do granic w literaturze przedmiotu, których, wobec ubóstwa pozycji w naszym języku poświęconych geografii granic, nie udało się dotąd usystematyzować i ujednoczyć.

Pierwszy rozdział zatytułowany *Granice polityczne jako przedmiot badań geograficznych* stanowi rzeczywiste wprowadzenie w omawianą tematykę. Autor, opierając się na analizie dotychczasowych publikacji na temat granic, przeprowadza konceptualizację problemu na gruncie nauk geograficznych, wskazuje na nurty badawcze, ale też na rolę geografów w praktycznym stanowieniu granic politycznych na świecie i w Polsce.

W kolejnym rozdziale ukazuje proces tworzenia granicy (jej delimitacji i demarkacji) zarówno na gruncie polityki i dyplomacji, jak i w trakcie prac terenowych przy jej wytyczaniu. Omawia też praktykę wyznaczania granicy na podstawie istniejących obiektów fizjograficznych: rzek, jezior, gór, ilustrując to licznymi przykładami.

W trzecim rozdziale zajmuje się kwestią typologii i bonitacji światowych granic politycznych, wskazując na różnorodność czynników i cech, według których można ten proces przeprowadzić, obrazując skutki ich zastosowania lub pominięcia.

Kolejny rozdział poświęcony jest funkcjom granic politycznych, a zasadniczo ich dualizmowi. Polega on na tym, że ta sama granica ma dwie przeciwstawne cechy – bariery przestrzennej oraz przepuszczalności (przenikalności). Rozwijając temat, Autor omawia granice państw jako bariery przestrzenne, wydzielając przy tym bariery strategiczne, psychologiczne, przyrodnicze, infra-

strukturalne (tym poświęca więcej uwagi), językowe, sanitarne, ideologiczne, ekonomiczne, migracyjne, a ostatecznie zajmuje się kompleksowością barier granicznych i ich wpływem na strefy przygraniczne (na tych również skupia więcej uwagi). W drugiej obszernej części tego rozdziału Kałuski zajmuje się przepustowością i przenikalnością granic. Zamykają zaś rozdział rozważania na temat geograficznych uwarunkowań kształtowania się więzi transgranicznych.

Rozdział zatytułowany *Przestrzenne zróżnicowanie cech i funkcji granic politycznych* jest *de facto* przeglądem regionalnym granic w układzie kontynentalnym. Zaczynając od Europy, Autor w szczególności skupia się na szczegółowej analizie geograficznej granic Polski. Następnie omawia kolejno granice państw położonych w Azji, Afryce i Ameryce. Jeden podrozdział poświęca wspomnielowym podzielonym granicami, łamiąc trochę układ geograficzny, gdyż analizuje w nim wyspy z całego świata. Rozdział zamyka omówienie granic na Antarktydzie, gdzie formalnie ich nie ma, ale *de facto* jednak istnieją i są przedmiotem sporów terytorialnych.

Cały, choć niezbyt obszerny, rozdział poświęcono granicom morskim, stanowiącym odrębną niezmiernie ciekawą i względnie nową kategorię granic, wyróżnianą także w prawie międzynarodowym.

Omawianą książkę zamyka zakończenie zatytułowane *Wnioski i refleksje*, w którym Stefan Kałuski podsumowuje poszczególne analizy przeprowadzone we wcześniejszych rozdziałach, odnosząc się do polityki granicznej Unii Europejskiej i wskazując na korzyści płynące z geograficzno-politycznej analizy granic oraz antycypując dalszy rozwój kwestii granic politycznych w globalizującym się świecie.

Książka Stefana Kałuskiego *Blizny historii* miała spełniać funkcję podręcznika akademickiego i jest przeznaczona dla studiujących geografii, politologię, socjologię i europeistykę. Dodałbym to tego zainteresowanych historią polityczną, stosunkami międzynarodowymi, prawem międzynarodowym i dziennikarzy. Nie jest to jedynie podręcznik akademicki, ale kompendium wiedzy o granicach, które powinno znaleźć miejsce na półce każdego polskiego geografa politycznego i geopolityka, i to w zasięgu ręki, bo często będzie do niej zaglądał.

Marek Sobczyński

Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Katedra Geografii Politycznej,
Historycznej i Studiów Regionalnych, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź
e-mail: marek.sobczyński@geo.uni.lodz.pl